

ადვოკატის თვალთ დანახული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი

იოსებ გაბარაევი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის მონვეული სპეციალისტი,
სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატი

შესავალი

საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი (შემდეგში – ამკ), რომელიც 2015 წლის 12 ივნისს მესამე მოსმენით იქნა მიღებული საქართველოს პარლამენტის მიერ და 2016 წლის 01 იანვრიდან ამოქმედდა, საქართველოში განხორციელებული და მიმდინარე სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ლიბერალიზაციის მნიშვნელოვანი ნაწილია.

მთავარი, რაც ამკ-ს მოქმედი შიდა კანონმდებლობისაგან განასხვავებს, არის ის, რომ ის ეფუძნება ჰუმანიზმის, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვას, რეაბილიტაციისა და რესოციალიზაციის პრინციპებს, ამკვიდრებს ნოვაციებს კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვებისთვის.

2015 წლის აპრილში, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის კრიმინოლოგიის ინსტიტუტის ორგანიზებით ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენცია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შესახებ, სადაც ამკ-ს ჯერ კიდევ პროექტი იქნა განხილული და გაანალიზებული. აღნიშნულ კონფერენციაში მონაწილეობით, შესაძლებლობა მომეცა წარმედგინა ადვოკატის თვალთ დანახული ამკ-ს პროექტი, ჩემი, როგორც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში სპეციალიზებული ადვოკატის მოსაზრებები და შენიშვნები კოდექსის ცალკეულ დებულებებთან მიმართებაში.

წარმოდგენილ სტატიაში დამატებით გაანალიზებულია ასევე ის პრობლემები, მოსაზრებები და შენიშვნები, რომელიც კოდექსის ცალკეულ დებულებებთან მიმართებაში გამოითქვა მულტიდისციპლინარული უწყებათშორისი ჯგუფების შეხვედრებისას მონაწილეთა მხრიდან, დაცვის უფლების ეფექტურად განხორციელების გზების შემუშავებაზე მსჯელობისას. საკითხები განხილულია თანმიმდევრულად, ამკ-ს სტრუქტურული შემადგენლობის გათვალისწინებით.

პირველი, რაც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსმა პრინციპის დონეზე შემოგვთავაზა, ესაა არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების ცნება. „ბავშვის საუკეთესო ინტერესები“ არის ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციის ერთ-ერთი სახელმძღვანელო პრინციპი, რომლის განსაზღვრა უნდა მოხდეს ყოველ ინდივიდუალურ შემთხვევაში, რაც წარმოადგენს მნიშვნელოვან პროცესს.¹

ბავშვის საუკეთესო ინტერესები განიმარტება როგორც მისი უსაფრთხოების, კეთილდღეობის, ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების, განვითარების, რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციისა და სხვა ინტერესები, რომელთა განსაზღვრა უნდა მოხდეს საერთაშორისო სტანდარტებისა და არასრულწლოვნის ინდივიდუალური მახასიათებლების შესაბამისად, აგრეთვე მისი აზრის გათ-

¹ იხ. დაწვრილებით: Handbook for Professionals and Policymakers on Justice Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, (UNODC) and (UNICEF), Criminal Justice Handbook Series (United Nations: New York, 2009), pg.5-8.

ვალისწინებით.² ყოველი გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში, „ბავშვის საუკეთესო ინტერესი“ უნდა შეფასდეს, განისაზღვროს ცალკეული ბავშვის კონკრეტულ გარემოებებზე დაყრდნობით და ნებისმიერი გადაწყვეტილება უნდა მოერგოს ბავშვის კონკრეტულ სიტუაციურ საჭიროებებს. ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს ეკისრებათ ვალდებულება დაადგინონ ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესები და შეიმუშაონ საერთაშორისო კანონმდებლობის შესაბამისი კანონები.³

სწორედ აღნიშნულმა და მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვანთა მონაწილეობის მარეგულირებელი ნორმების საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანის საჭიროებამ განაპირობა ახალი კოდექსის მიღება. მთელ ამ პროცესს კი საფუძვლად დაედო არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების დასაცავად საჭირო საკანონმდებლო გარანტიების არარსებობა, არასრულწლოვნის განსაკუთრებულ ფიზიკურ და ფსიქიკურ მდგომარეობასთან შესაბამისად, არაეფექტური სამართლებრივი სისტემა, რომელიც შედეგზე არ იყო ორიენტირებული. არსებული კანონმდებლობა არ უთმობდა საკმარის ყურადღებას არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესებს, არ ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული ზომების უპირატესობას, არასრულწლოვანი მოწმისა და დაზარალებულის დაცვის სათანადო მექანიზმებს და სხვა სახელმწიფოთა⁴ პრაქტიკისგან განსხვავებით საქართველოს კანონმდებლობაში არ არსებობდა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მარეგულირებელი სპეციალური ნორმატიული აქტი, რომელიც გააერთიანებდა მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვნის მონაწილეობის შესახებ არსებულ სპეციფიკურ წესებს და გაამარტივებდა მათ აღქმას.

არასრულწლოვნების მიმართ განსაკუთრებული დამოკიდებულების აუცილებლობა აღიარებულ იქნა ჯერ კიდევ 1924 წელს, ბავშვის უფლებების შესახებ ჟენევის დეკლარაციით, არასრულწლოვნების მიმართ განსაკუთრებული დამოკიდებულების საკითხს ეხება მრავალი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო დოკუმენტი, რომელთა დებულებებსაც დაეყრდნო წინამდებარე კოდექსი, მათ შორის: ბავშვის უფლებების შესახებ გაეროს გენერალური ასამბლეის დეკლარაცია (1959), ბავშვის უფლებათა კონვენცია (1989) და მისი დამატებითი ოქმი (2000), არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განხორციელების გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები (პეკინის წესები) (1985), არასრულწლოვანი მოწმისა და დაზარალებულის მართლმსაჯულების სახელმძღვანელო პრინციპები (2005), თავისუფლებაღკვეთილი არასრულწლოვნების დაცვის გაეროს წესები (ჰავანას წესები) (1990), არასრულწლოვანთა სამართალდარღვევების პრევენციის გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები (ერ-რიადის წესები) (1990), სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის წესდებები და სხვა მნიშვნელოვანი დოკუმენტები. მართალია, მანამდე არსებული კანონმდებლობა ნაწილობრივ უკვე ითვალისწინებდა სპეციფიკურ მიდგომას არასრულწლოვნების მიმართ, თუმცა საერთაშორისო სტანდარტები გაცილებით მაღალია და მათთან შესაბამისობისთვის აუცილებელი გახდა ერთიანი სპეციალური საკანონმდებლო აქტის ჩამოყალიბება. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას შემუშავებული აქვს ორი მოდელური კანონი – „მართლმსაჯულება კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნების საქმეებზე“⁵ (არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების შესახებ მოდელური კანონი) და „სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება არასრულწლოვანი მოწმისა და დაზარალებულის მონაწილეობით“⁶ (არასრულწლოვანი მოწმისა და დაზარალებულის მოდელური კანონი) – იმ მიზნით, რომ დაეხმაროს წევრ სახელმწიფოებს საერთაშორისო მოთხოვნებთან შესაბამისი ამკ-ს მიღებაში.

² იხ. განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის პროექტზე

³ კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ - (CRC), მუხლი 4.

⁴ გერმანია, სერბეთი, ჰოლანდია, იტალია, და ა.შ.

⁵ Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law, Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, United Nations: New York, 2013. < https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf > [11.04.2017].

⁶ Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, Model Law on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, United Nations: New York, 2009. <http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_in_matters...pdf>[11.04.2017].

კოდექსი პროცესის მწარმოებელს ავალდებულებს გადანყვეტილების მიღებისას მაქსიმალური ეფექტურობით, უპირატესად გაითვალისწინოს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესები და ის ინდივიდუალური მიდგომები, რომელიც მიმართულია არასრულწლოვანი ბრალდებულის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ალტერნატიული ზომების გამოყენებასთან. კოდექსი მოსამართლეს ანიჭებს ფართო უფლებამოსილებას გადანყვეტილების მიღებისას. სასამართლო პროცესში მონაწილე არასრულწლოვანი ბრალდებულისთვის უზრუნველყოფილია მისი მშობლების და სხვა ახლო ნათესავების მონაწილეობა, შეთავაზებულია ასევე პატიმრობის გაუმჯობესებული პირობები. არასრულწლოვანის განსაკუთრებული ფიზიკური და ფსიქიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით კოდექსი აყალიბებს სპეციფიკურ მიდგომას მის მიმართ და ორიენტირებულია მის საუკეთესო ინტერესებზე. შესაბამისად, ყველა შესაძლო შემთხვევაში ხაზგასმულია, რომ, უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში მიიღება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესები. ამ მიდგომის ერთ-ერთი მიზეზი ასევე არის არასრულწლოვანის შემდგომი რესოციალიზაციის სიმარტივე მსუბუქი ზომების გამოყენებით, რამდენადაც არასრულწლოვანს არ აქვს განვითარება დასრულებული და მისი ფსიქიკა ჯერ ისევე ჩამოყალიბების პროცესშია. სწორედ ამიტომ, მისივე გამოსწორებისთვის, უმჯობესია, სასამართლოში საქმისწარმოების სანაცვლოდ გამოყენებულ იქნეს სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმი.

ამკ გამოიყენება ყველა იმ შემთხვევაში, როცა მართლმსაჯულების პროცესში მონაწილეობს კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანი, არასრულწლოვანი მოწმე ან/და დაზარალებული. თუმცა, მთავარი სიახლე, რასაც ახალი კოდექსი გვთავაზობს, არის ის, რომ კოდექსი გამოიყენება მაშინაც, როცა დანაშაულის ჩადენა ხდება 18-დან 21 წლამდე პირების მიერ. არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების შესახებ მოდელური კანონის კომენტარების თანახმად,⁷ ნეირო-მეცნიერული კვლევებითა და ადამიანის თავის ტვინის განვითარების შესწავლის შედეგად დადგინდა, რომ რეალურად ძალიან რთულია დადგინდეს განსხვავება მოზრდილი ბავშვისა („older child“) და ახალგაზრდა ზრდასრულის („young adult“) თავის ტვინებს შორის, რის გამოც ევროპული სახელმწიფოების უმეტესობა უკვე ავრცელებს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებას 18-დან 21 წლამდე ასაკის პირებზე. ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მოსაზრებით, იმის გათვალისწინებით, რომ გარდამავალი პერიოდი ბავშვობიდან ზრდასრულობაში საკმაოდ ხანგრძლივია, გარკვეულ შემთხვევებში შესაძლებელი უნდა იყოს 18-დან 21 წლამდე ასაკის ახალგაზრდა ზრდასრულებზე იმავე წესების გავრცელება, რაც გათვალისწინებულია არასრულწლოვნებისთვის.⁸ არასრულწლოვანი ბრალდებულის, მოწმის ან დაზარალებულის მონაწილეობით წარმართული პროცესი ინარჩუნებს უპირველესად ამკ-ით დადგენილი წესების შესაბამისად. თუმცა ასევე შესაძლებელია არასრულწლოვანის ქვემარტივი ინტერესების დაცვით, გამოყენებულ იქნეს სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმებიც, თუ ისინი არ მოვლენ წინააღმდეგობაში ამკ-სთან.

1. არასრულწლოვანის საპროცესო უფლება უფასო იურიდიულ დახმარებაზე

ამკ-ის მე-15 მუხლი, სისხლის სამართლის საქმის სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე, ბრალდებული და დაზარალებული არასრულწლოვანისთვის ითვალისწინებს უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობის უფლებას. ამ უფლებით შეზღუდული სარგებლობის დანაწესია შემოთავაზებული არასრულწლოვანი მოწმის შემთხვევაში, რაც არასრულწლოვანი მოწმის გადახდისუნარიანობაში ვლინდება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ასეთი უფლებით სარგებლობა შეუძლია მხოლოდ გადახდისუნარო არასრულწლოვან მოწმეს, ისიც მისი თანხმობის შემთხვევაში, ვინაიდან მე-15 მუხლში საუბარია უფლებით სარგებლობაზე და ეს ჩანაწერი არ არის იმპერ-

⁷ იხ. სქოლიო 5.

⁸ Explanatory memorandum on Recommendation CM/Rec (2003) 20 of the Committee of Ministers to member States concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, Paragraph 11, pg18-19. <www.legislationline.org/documents/id/8024> [04.02.3017]

ატიული ხასიათის. არასრულწლოვნის მიერ იურიდიული დახმარებით სარგებლობის უფლების შეზღუდვა გადახდისუნარიანობის კრიტერიუმით, შეიცავს დისკრიმინაციის ელემენტებს და სხვა არაფერია, თუ არა განსხვავებული მოპყრობა გადახდისუნარო და გადახდისუნარიანი არასრულწლოვნების მიმართ. საკითხის გადანყვეტისას უნდა ისარგებლოს თუ არა არასრულწლოვანმა მონმემ უფასო იურიდიული დახმარების უფლებით, ამოსავალი წერტილი უნდა იყოს ბავშვის არასრულწლოვნება და არა მისი ქონებრივი შესაძლებლობა.

გარდა ამისა, მე-15 მუხლის პირველი ნაწილის ბოლო წინადადება ენინააღდეგება ამავე კანონის 29-ე მუხლის მეორე ნაწილს, საიდანაც ვკითხულობთ, რომ „არასრულწლოვნის მიმართ ჩატარებულ ნებისმიერ საპროცესო მოქმედებას ესწრება მისი ადვოკატი.“ არასრულწლოვანში კი ამ კანონის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ამ კანონის მიზნებისთვის იგულისხმება თვრამეტ წლამდე მონმეც გადახდისუნარიანობის მიუხედავად.

არსებული ფორმით ამკ-ის მე-15 მუხლის ჩანაწერი არ ემსახურება არასრულწლოვნის ქემმარიტ ინტერესს და შესაძლოა, დროთა განმავლობაში ძველი პრაქტიკის მანკიერი მხარის წამახალისებელ გარემოებად იქცეს; ვინაიდან, სრულიად შესაძლებელია გადახდისუნარიანი არასრულწლოვანი მონმის სახით გამოკითხვის შემდგომ მოხდეს მისი დაკავება, რის შემდგომაც, მისთვის როგორც უკვე ბრალდებულისთვის, დამცველის დანიშვნამ შესაძლოა მნიშვნელობა დაკარგოს და გამოუსწორებელი ზიანის მომტანი იყოს ბავშვის ქემმარიტი ინტერესებისთვის. თუ არასრულწლოვანი მონმე (ზოგ შემთხვევაში პოტენციური ბრალდებული) იქნება გადახდისუნარიანი და არ მოინვევს დამცველს შეთანხმებით, გამოდის, რომ მისი გამოკითხვა და სხვადასხვა საგამოძიებო მოქმედებაში (მაგ: ამოცნობა, საგამოძიებო ექსპერიმენტი და ა.შ.) მონაწილეობა შესაძლებელი იქნება დამცველის სავალდებულო მონაწილეობის გარეშე, რაც გაზრდის ბრალდების მხარის სასარგებლო ინფორმაციის მოპოვების შესაძლებლობას. არასრულწლოვანი მონმის მონაწილეობით ჩატარებულ საგამოძიებო მოქმედებებში მხოლოდ კანონიერი წარმომადგენლის მონაწილეობა, ვერ უზრუნველყოფს მას სამართლებრივი დახმარებით, ვინაიდან მის მონაწილეობას მხოლოდ ემოციური სტაბილურობის გარანტის მნიშვნელობა აქვს.⁹ პირველადი (მონმის სახით) ინფორმაციის მიცემისას კი შესაძლებელია ხელყოფილ იქნეს არასრულწლოვანის ქემმარიტი ინტერესი, თუკი მისი გამოკითხვა მოხდება დამცველის მონაწილეობის გარეშე, რაც, პირველ რიგში, ენინააღდეგება ამ კოდექსის მე-5 მუხლს და ბავშვის ქემმარიტ ინტერესს.

სასურველია, არასრულწლოვან მონმეს, მიუხედავად გადახდისუნარიანობისა, მიეცეს დამცველის მომსახურებით სარგებლობის უფლება, რათა მონმე დაცული იყოს კანონით. გადახდისუნარიანი არასრულწლოვანი მონმე, რომელიც ვერ ისარგებლებს ადვოკატით როგორც მონმე, ბრალდებულად ცნობის შემთხვევაში მაინც სახელმწიფოს ხარჯზე დაცვას დაექვემდებარება. უწყებათაშორისი მულტიდისციპლინარული ჯგუფის შეხვედრისას¹⁰ ანალოგიურად გადაწყდა ხსენებული საკითხი და გაიცა რეკომენდაცია, რომ საკითხის კანონმდებლობით დარეგულირებამდე, მონმეს მაინც დაენიშნოს ადვოკატი იურიდიული დახმარების სამსახურიდან სოციალურად დაუცველის სტატუსის მიუხედავად, მაშინ, როცა არასრულწლოვან მონმეს სასამართლოს შეხედულებით აშკარად ესაჭიროება სამართლებრივი დაცვა და იგი აცხადებს, რომ ამის საშუალება არ გააჩნია. დაცვის უფლება გარანტირებულია კონსტიტუციით და სასამართლო ვინროდ, მხოლოდ გადახდისუნარობის კრიტერიუმის ფარგლებში ვერ განმარტავს ამ უფლებას. თუმცა აღნიშნული მიდგომა მთლად ვერ აგვარებს პრობლემას გამოძების ეტაპზე და ზემოაღნიშნული ჩანაწერი შედავების საფუძველს უსპობს დაცვის მხარეს.

⁹ შალიკაშვილი მ., მიქანაძე გ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მეორე გამოცემა, თბ., ფრაიბურგი, სტრასბურგი, 2016, გვ 89.

¹⁰ 2016 წლიდან გაეროს ბავშვთა ფონდის (UNICEF) ორგანიზებით, ურთიერთთანამშრომლობის ფარგლებში პერიოდულად იმართება უწყებათაშორისი (სასამართლო, პროკურატურა, შსს, იურიდიული დახმარების სამსახური, პრობაციის ეროვნული სააგენტო, დანაშაულის პრევენციის ცენტრი და ა.შ.) მულტიდისციპლინური შეხვედრები, რომლის მთავარი მიზანი ამკ-ს პრაქტიკაში გამოყენებასთან დაკავშირებული პრობლემების ანალიზი, რეკომენდაციების შემუშავება და ამკ-ს უკეთ დანერგვის ხელშეწყობაა.

2. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის მწარმოებელი პირების სპეციალიზაცია

ახალი კოდექსის მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში მონაწილე პირების სავალდებულო სპეციალიზაცია. აღნიშნული ასახულია ბავშვთა უფლებების დაცვის სფეროში მოქმედ არაერთ საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმაში, მათ შორის არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების შესახებ მოდელურ კანონსა და ბავშვის უფლებათა კომიტეტის ზოგად კომენტარ №10-ში, რომელიც რეკომენდაციას უწევს სახელმწიფოებს, რომ არასრულწლოვნებისთვის შექმნან ცალკე სასამართლოები, ხოლო, სადაც ეს შეუძლებელია, უნდა უზრუნველყონ არასრულწლოვანთა საქმეების განსახილველად სპეციალიზებული მოსამართლეების დანიშვნა. არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების შესახებ მოდელური კანონი ცალსახად უთითებს, რომ არასრულწლოვანთან მომუშავე სპეციალისტს (პირს, რომელსაც თავისი სამსახურებრივი უფლებამოსილების ფარგლებში შეხება აქვს არასრულწლოვანთან) გავლილი უნდა ჰქონდეს შესაბამისი სპეციალიზაციის კურსი. კანონი მოითხოვს, რომ არასრულწლოვანთა საქმეები უნდა აწარმოონ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში სპეციალიზებულმა პროკურორებმა, პოლიციელებმა და ადვოკატებმა, წინააღმდეგ შემთხვევაში არაუფლებამოსილი პირის მიერ ჩატარებული საგამოძიებო მოქმედებები და მიღებული შედეგები დაუშვებელ მტკიცებულებად ჩაითვლება. ასევე, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში სპეციალიზებული უნდა იყოს სოციალური მუშაკი, მედიატორი, პრობაციის ოფიცერი, არასრულწლოვანთა სარეაბილიტაციო დაწესებულებისა და პატიმრობის შესაბამისი დაწესებულების პერსონალი.

მიუხედავად საკითხის ამგვარად გადანყვეტისა, არსებობს არაერთგვაროვანი პრაქტიკა სპეციალიზაციის კუთხით, როცა საკითხი ეხება 18-21 წლამდე პირებს. სასამართლოები ზოგ შემთხვევაში უნიშნავენ სპეციალიზებულ ადვოკატს, ზოგ შემთხვევაში სხვაგვარად განმარტავენ და უთითებენ ამკ-ს მე-2 მუხლის შინაარსზე, სადაც კონკრეტულად აღწერილია ის მუხლები (15 (1) და 38-48-ე მუხლები), რომლებიც ვრცელდება ამ ასაკობრივ კატეგორიაზე. უწყებების უმრავლესობა და მათ შორის საერთაშორისო ექსპერტიც¹¹ თვლის, რომ ამ ასაკობრივ ზღვარზე არ უნდა გავრცელდეს მონაწილე პირთა, მათ შორის ადვოკატის სავალდებულო სპეციალიზაცია.

ზოგადად, არასრულწლოვნის (დაზარალებული, მონმე, ბრალდებული) გამოკითხვას ან დაკითხვას ვერ მოახდენს არასპეციალიზებული ადვოკატი. ამ საკითხზეც მოიძებნა გამოსავალი და სასამართლოს მიერ დადგინდა სწორი სამართლებრივი პრაქტიკა, რომლის არსი მდგომარეობს შემდეგში: ამკ-ს თანახმად, დაზარალებული ბავშვის ადვოკატი აუცილებლად უნდა იყოს სპეციალიზებული. მონმე ბავშვს შეიძლება ჰყავდეს ადვოკატი, თუ გადახდისუუნაროა და ისიც სპეციალიზებული. თუ ზრდასრულ ბრალდებულს არ ჰყავს სპეციალიზებული ადვოკატი ისეთ საქმეზე, სადაც ასევე მონაწილეობას იღებს არასრულწლოვანი დაზარალებული/მონმე, ის ვერ დაჰკითხავს დაზარალებულ ბავშვს. ამიტომ ბრალდებულის ინტერესია ყავდეს ან დამატებით აიყვანოს სპეციალიზებული ადვოკატი (ან სასამართლო დაუნიშნავს), რომელიც არასპეციალიზებულ ადვოკატთან დასასმელი საკითხების შესახებ გაივლის კონსულტაციას და დაჰკითხავს დაზარალებულ ან მონმე ბავშვს. ამის შემდეგ, სპეციალიზებული ადვოკატი შეიძლება ჩამოსცილდეს საქმეს, ან ბრალდებულის სურვილით ბოლომდე მიჰყვეს მას ძირითად ადვოკატთან ერთად.

თუმცა პრაქტიკას ახსოვს შემთხვევები, როცა საქმეზე, სადაც ფიგურირებდა არასრულწლოვანი დაზარალებული ან მონმე, სასამართლოს მიერ მოხდა სრულწლოვანი ბრალდებულის არასპეციალიზებული ადვოკატის ჩამოცილება მთლიანი საქმის განხილვის პროცესიდან, რაც

¹¹ მოსამართლე რენატა ვინტერი, საქართველოში ევროკავშირის პროექტის „სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის მხარდაჭერა საქართველოში“ ხელმძღვანელი; გაეროს ბავშვთა უფლებების დაცვის კომიტეტის წევრი, ვიცე-პრეზიდენტი.

წარმოადგენს დაცვის უფლების ხელყოფას¹² და ბრალდებულის უფლების შეზღუდვას, მოიწვიოს დამცველი საკუთარი სურვილის შესაბამისად; ან პირიქით, ყოფილა შემთხვევა, როცა არასრულწლოვანი დაზარალებულისთვის დანიშნული სპეციალიზებული დამცველისთვის სასამართლოს სავალდებულო წესით დაუვალდებულებია ყველა სხდომაზე დასწრება, მიუხედავად იმისა იყო თუ არა ამგვარი გადაწყვეტილება არასრულწლოვანი მოწმის ან დაზარალებულის პროცესში მონაწილეობით განპირობებული; ან კიდევ, ზოგიერთ შემთხვევაში სასამართლო მიიჩნევს, რომ სრულწლოვანი ბრალდებულის მონაწილეობით, მის მიმართ საპროცესო შეთანხმების შესახებ შუამდგომლობის განხილვის სხდომაზე უნდა ესწრებოდეს არასრულწლოვანი დაზარალებულის დამცველი ან/და კანონიერი წარმომადგენელი, მიუხედავად მათ მიერ საპროცესო შეთანხმებასთან მიმართებაში წინასწარ დადებითი პოზიციის წერილობით დაფიქსირებისა, რაც უდავოდ წარმოადგენს სახელმწიფო რესურსის არადანიშნულებისამებრ ხარჯვას და ამგვარი გადაწყვეტილებები არაა ნაკარნახევი არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების დაცვით. მაშინ, როცა საპროცესო შეთანხმება წარმოადგენს სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელების უზრუნველყოფის საშუალებას და დაზარალებულის პოზიციის გათვალისწინებით, უკვე არსებობს საპროცესო შეთანხმება ბრალდებულსა და ბრალმდებელს¹³ შორის, სასამართლოს მიერ საპროცესო შეთანხმების შესახებ შუამდგომლობის განხილვის პროცესში მონაწილეობის მისაღებად, არასრულწლოვანი დაზარალებულის კანონიერი წარმომადგენლის ან/და მისი სპეციალიზებული ადვოკატის სავალდებულო ჩართვა ფორმალურ ხასიათს ატარებს, არ ემსახურება არასრულწლოვნის ჭეშმარიტი ინტერესების დაცვას და სასამართლოს დროის რესურსის არადანიშნულებისამებრ ხარჯვის გზით აფერხებს სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესს.

სპეციალიზებული დამცველის დანიშვნასთან დაკავშირებით პრობლემაურია 18-21 წლამდე ბრალდებულისთვის დამცველის დანიშვნა. არსებული საკანონმდებლო რეგულაციის გათვალისწინებით, საკითხი იმის შესახებ, თუ რამდენად სავალდებულოა 18-21 წლამდე ბრალდებულს ჰყავდეს ადვოკატი სახელმწიფოს ხარჯზე, დამოკიდებულია ბრალდებულის სურვილზე, რომლის წერილობითი გამოხატულება თან უნდა ერთვოდეს გამოძიების პროცესის მწარმოებელი გამოძიებლის, პროკურორის გადაწყვეტილებას ადვოკატის სახელმწიფოს ხარჯზე დანიშვნის შესახებ, წინააღმდეგ შემთხვევაში 18-21 წლამდე ბრალდებულს ადვოკატი იურიდიული დახმარების სამსახურის შესაბამისი ტერიტორიული ერთეულიდან არ დაენიშნება. სასამართლოს მიერ დამცველის დანიშვნისას კი საკმარისია 18-21 წლამდე ბრალდებულის სასამართლოში გაცხადებული სურვილი, ისარგებლოს სახელმწიფოს ხარჯზე დამცველის მომსახურებით.

ამასთან, არაა სავალდებულო, რომ 18-21 წლამდე ბრალდებულს დაენიშნოს სპეციალიზებული ადვოკატი (მათ შორის განრიდების გამოყენების საკითხის განხილვისას), თუმცა მოსამართლეთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ამით იკარგება ამკ-ს ის ძირითადი საკანონმდებლო ნოვატორული იდეა და კანონმდებლის სულისკვეთება, რაც თავის დროზე საფუძლად დაედო როგორც ამ კოდექსის მიღებას, ისე ამკ-ით გათვალისწინებულ შემთხვევებში კოდექსის ცალკეული ნორმების გავრცელებას მოცემულ ასაკობრივ ჯგუფზე.

საინტერესოა ამკ-ს რეგულაცია 18 წელს გადაცილებული მოზარდისთვის სპეციალიზებული ადვოკატის დანიშვნასთან დაკავშირებით. ამკ-ს მე-20 მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანის საქმეს აწარმოებს მხოლოდ მართლმსაჯულებაში სპეციალიზებული ადვოკატი; ამკ-ს მეორე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად კი, ამკ 18-21 წლამდე პირებზე ვრცელდება მე-15 მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ შემთხვევებში თუ ის ბრალდებულია, რაც გულისხმობს უფასო იურიდიული დახმარების უფლებით სარგებლობას. შესაბამისად, კანონი არ ითხოვს პროცესის მწარმოებლისაგან და სავალდებულო არ არის 18-21 წლამდე პირის დაცვა განხორციელოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში სპეციალიზებულმა ადვოკატმა.

¹² ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, მუხლი 6, 3/ც.

¹³ განსკუთრებით საყურადღებოა კანონით გათვალისწინებული ის საგამონაკლისო შემთხვევები, როცა, კანონის მოთხოვნათა სრული დაცვით საპროცესო შეთანხმების დადება საჭიროებს მთავარი პროკურორის ან მისი მოადგილის თანხმობას.

საკითხი სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს მაშინ, როცა საქმე ეხება 18-21 წლამდე ასაკის პირის მიმართ განრიდების გამოყენების საკითხის განხილვას. ამკ-ს მე-2 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ამ კოდექსის 38-48-ე მუხლებით დადგენილი ნორმების მოქმედება ვრცელდება აგრეთვე 18-21 წლამდე ასაკის პირზე, თუ განრიდების გამოყენების წინაპირობებთან ერთად არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მან ჩაიდინა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ნაკლებად მძიმე ან მძიმე დანაშაული, რაც თავისთავად გულისხმობს მის (18-21 წლამდე ასაკის პირის) უფლებრივ გათანაბრებას არასრულწლოვანთან განრიდების გამოყენების საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტის დროს, მით უმეტეს, რომ განრიდების ზოგად წესებს ადგენს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 1681-1682-ე მუხლები. სხვაგვარი განმარტებით, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში აღნიშნული საკანონმდებლო ნოვაციის დანერგვა აზრს დაკავავს, თუ მხოლოდ ნორმის სიტყვასიტყვითი განმარტებით და საკითხისადმი ფორმალური მიდგომით მოხდება ამკ-ს დებულებების გარველება 18-21 წლამდე ასაკის პირთა მიმართ.¹⁴

18-21 წლამდე ასაკის პირების უფლებრივი გათანაბრება არასრულწლოვნებთან ნიშნავს იმას, რომ განრიდების საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტის დროს ისინი უნდა სარგებლობდნენ იმავე მიდგომებით, როგორც არასრულწლოვნები. განრიდების საკითხის განხილვა და გადაწყვეტა უნდა მოხდეს მათი საუკეთესო ინტერესების, მათ შორის ამკ-ს 27-ე მუხლის თანახმად მომზადებული ინდივიდუალური ანგარიშის სავალდებულო გათვალისწინებით.¹⁵

ამკ-ს მე-3 მუხლის მეექვსე ნაწილის და ამ კოდექსის მესამე თავის თანახმად, კანონის იმპერატიულ მოთხოვნას წარმოადგენს 18-21 წლამდე პირების მიმართ განრიდების საკითხის განხილვა-გადაწყვეტისას სპეციალიზებული პირების სავალდებულო მონაწილეობა, თვით ასეთი პირების საუკეთესო ინტერესებიდან და ამ კოდექსის 38-48-ე მუხლების მიზნებიდან გამომდინარე. ვინაიდან 18-21 წლამდე პირები განსაკუთრებულად საჭიროებენ მათი განვითარების შესაბამის დაცვას, სწორედ ამიტომ არ შეიძლება მათ ისევე მოეპყრან როგორც ზრდასრულებს. როცა ისინი ხვდებიან მართლმსაჯულების სისტემაში, აუცილებელია პროცესის მწარმოებელმა პირებმა გააცნობიერონ, რომ ისინი განსხვავდებიან ზრდასრული ადამიანებისაგან და მართლმსაჯულების განხორციელების ყველა ეტაპზე, ყველა მონაწილის პრიორიტეტი უნდა იყოს ასეთი პირების საუკეთესო/ჭეშმარიტი ინტერესების დაცვა, რომელიც გულისხმობს საკითხის განხილვას როგორც ამკ-ს კოდექსის მოთხოვნების ფარგლებში, ისე მისი ფარგლების მიღმა.

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება პროკურორის პროფესიული კვალიფიკაციის ამაღლებას და საექსპერტო მომზადებას არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში, იმდენად, რამდენადაც, საქართველოს შემთხვევაში, განრიდების გამოყენების შესაძლებლობის განხილვა და გადაწყვეტა როგორც არასრულწლოვნებისთვის, ისე 18-21 წლამდე პირებისთვის, სწორედ პროკურორის დისკრეციულ უფლებამოსილებას განეკუთვნება. „დისკრეციული უფლებამოსილების განმხორციელებელ პირებს უნდა ჰქონდეთ შესაბამისი კვალიფიკაცია..., რათა მათ გამოიყენონ დისკრეციული უფლებამოსილება კეთილგონივრულად მათი ფუნქციებისა და მანდატის გათვალისწინებით.“¹⁶

პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევა, როცა 18-21 წლამდე პირების მიმართ განრიდების გამოყენების ან გამოყენებაზე უარის თქმის პროცესში მონაწილეობს არასპეციალიზებული პროკურორი, რაც წარმოადგენს როგორც ამკ-ს, ისე ზემოაღნიშნული სხვადასხვა საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების მოთხოვნათა უპირობო დაღვევას; თუ არ იქნა პროკურორის, როგორც დისკრეციული უფლებამოსილების განმხორციელებელი პირის სათანადო სპეციალიზაცია და პროფესიონალიზმი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში, ვერ იქნება დაცული ბალანსი დისკრეციული უფლებამოსილებით ბოროტად სარგებლობასა და ახალგაზრდა/მოზარდი სამართალდამრღვევის საუკეთესო ინტერესების დაცვას შორის.

¹⁴ გორის რაიონული სასამართლოს განჩიება, 09.03.2016, საქმე №1/83-16.

¹⁵ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 38, ნაწილი 3.

¹⁶ „არასრულწლოვანთა მიმართ მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ“ გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები (ე.წ. „პეკინური წესები“), ნაწილი პირველი, მუხლი 6.3.

3. ინდივიდუალური ანგარიში

იმისათვის, რომ არასრულწლოვანთა მონაწილეობით სამართალწარმოების პროცესი იყოს ბავშვზე ორიენტირებული და მარეაბილიტირებელი დანიშნულების, კანონი აყალიბებს სპეციალურ მიდგომებს და პროცესის მწარმოებელს ავალდებულებს, სისხლის სამართლის პროცესის სხვადასხვა სტადიაზე მიმართოს და მოიპოვოს ინდივიდუალური ანგარიში, შესაბამისი ორგანოს მიერ არასრულწლოვნის განვითარების დონის, ცხოვრების, აღზრდისა და განვითარების პირობების, განათლების, ჯანმრთელობის მდგომარეობის, ოჯახური ვითარების და სხვა გარემოებების, შესწავლის საფუძველზე. ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშში უნდა აისახოს ასევე არასრულწლოვნის განსაკუთრებული საჭიროებები, დანაშაულის, სამართალდარღვევის ჩადენის რისკი და შესაბამისად, მისი განვითარებისა და საზოგადოებაში ინტეგრაციის ხელშეწყობისათვის რეკომენდებული ღონისძიებები. არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესი მოითხოვს, რომ მის მიმართ მიღებული ყველა გადაწყვეტილება უნდა შეესაბამებოდეს და ეფუძნებოდეს ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშს. შესაბამისად, ანგარიში უნდა მომზადდეს ყველა იმ საქმის ადრეულ ეტაპზე, რომელიც განრიდების გამოყენების (მათ შორის 18-21 წლამდე პირებზე) ფორმალურ კრიტერიუმებს აკმაყოფილებს. განრიდების წინაპირობების არარსებობის შემთხვევაში, აღკვეთის ღონისძიების საკითხის განხილვისას, ინდივიდუალური ანგარიშის არ არსებობა შესაძლებელია ჩანაცვლდეს ადვოკატის მიერ ნებისმიერი ისეთი ინფორმაციის სასამართლოში წერილობითი წარდგენის გზით, რაც დაეხმარება სასამართლოს არასრულწლოვნის ინტერესებზე მორგებული გადაწყვეტილების მიღებაში.

მიუხედავად იმისა, რომ დაცვის მხარე არაა უფლებამოსილი უშუალოდ მიმართოს და მოიპოვოს კომპეტენტური ორგანოებისაგან ინდივიდუალური შეფასების ანგარიში, ადვოკატს უფლება აქვს და ვალდებულიცაა ეფექტური დაცვის განსახორციელებლად, ითანამშრომლოს ინდივიდუალური ანგარიშის შემდგენ პირებთან და მიაწოდოს ნებისმიერი ინფორმაცია არასრულწლოვნის პიროვნების, ცხოვრებისა და აღზრდის პირობების შესახებ. ეს ინფორმაცია დაეხმარება შესაბამის სოციალურ მუშაკს სრულყოფილი ანგარიშის შედგენისათვის რელევანტური ინფორმაციის შეგროვებაში. იმ შემთხვევაში, თუ ინდივიდუალურ ანგარიშში ადვოკატი აღმოაჩენს რაიმე უზუსტობას არასრულწლოვნის მახასიათებლების შესახებ, იგი უფლებამოსილია ამ უზუსტობის აღმოფხვრის მიზნით, მიიღოს ყველა ზომა და გამოძიების მწარმოებელს ან სასამართლოს წარუდგინოს შესაბამისი ინფორმაცია.

4. არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ალტერნატიული მექანიზმები

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ლიბერალიზაციის გამოვლინებას წარმოადგენს არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან განრიდება-მედიაცია შესაბამისი პროგრამების გამოყენების გზით. განრიდება და მედიაცია მთლიანად ეყრდნობა აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფციას, რომელიც მაქსიმალურად ითვალისწინებს როგორც სსკ-ის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული ქმედების ჩამდენი არასრულწლოვნის, ისე დაზარალებულის ინტერესებს და ტრადიციული მართლმსაჯულებისაგან განსხვავებით, რომელიც ძირითადად დანაშაულის დადგენასა და დასჯაზეა ორიენტირებული, მიმართულია, პირველ რიგში, პრობლემის მოგვარებისკენ, დიალოგისა და მოლაპარაკების გზით ზიანის ანაზღაურებისა და მხარეების შერიგებისკენ.¹⁷ სწორედ ამიტომ, არასრულწლოვნის მიმართ, პირველ რიგში, განიხილება მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან განრიდების, განრიდების და მედიაციის ან აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიების გამოყენების შესაძლებლობა და ფასდება, უკეთ

¹⁷ შალიკაშვილი მ., 2013, გვ. 8; თუმანიშვილი, გ., 2013, გვ. 255

მომსახურება თუ არა განრიდება ან ასეთი ღონისძიება არასრულწლოვნის რესოციალიზაცია-რე-აბილიტაციისა და ახალი დანაშაულის თავიდან აცილების მიზნებს, სისხლისსამართლებრივი პა-სუხისმგებლობის დაკისრებასა და სასჯელის გამოყენებასთან შედარებით.

არასრულწლოვანთა სტიგმატიზაციის თავიდან აცილების მიზნით, არასრულწლოვანთა დამ-ნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლის განსაკუთრებულ, ეფექტურ საშუალებად მიჩნეულია სამარ-თალწარმოების შეწყვეტა ცალკეული კატეგორიის დანაშაულების ჩამდენი სამართალდამრღვევი პირების მიმართ, რომელიც უნდა განხორციელდეს არასრულწლოვნის უფლებებში მინიმალური ჩარევის პრინციპის დაცვით. ითვლება, რომ არასრულწლოვანთა დაცვა და განრიდება სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემისაგან, მაღალი ალბათობით შეამცირებს დანაშაულებრივ საქმიანობაში მათი შემდგომი მონაწილეობის ინტენსივობასა და ხელახალ ჩართულობას.¹⁸

არასრულწლოვნის განრიდებაზე უარი უნდა დასაბუთდეს. გადაწყვეტილებაში უპირველეს ყოვლისა, უნდა მიეთითოს თუ რატომ ვერ იქნება მიღწეული რესოციალიზაციის და ახალი დანა-შაულის თავიდან აცილების მიზანი განრიდების ღონისძიების გამოყენებით.¹⁹

დაცვის უფლების განხორციელების დაწყების პირველივე წუთებიდანვე, ადვოკატი უნდა დაინტერესდეს თუ რა საფუძვლით ეთქვა უარი მის დაცვის ქვეშ მყოფს განრიდების მექანიზმის გამოყენებაზე. სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებამდე საქმის მასალებში უნდა მოიპოვე-ბოდეს პროკურორის დასაბუთებული, მოტივირებული დადგენილება განრიდების გამოყენებაზე უარის თქმის შესახებ. წინააღმდეგ შემთხვევაში დაცვის მხარეს უფლება აქვს მიმართოს სა-სამართლოს იმავე მოთხოვნით; განსხვავებით სრულწლოვნისაგან, არასრულწლოვნის მიმართ განრიდება შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს სასამართლოში საქმის წარმართვის შემდგომაც, რაც გარკვეულწილად დამატებითი ბერკეტი და დაცვის მხარისთვის, პროკურორის მიერ განრიდების გამოყენებაზე უსაფუძვლო უარის თქმის შემდგომ კვლავ მოითხოვოს სასამართლოს წინაშე გან-რიდების საფუძვლით საქმის დაბრუნება პროკურორისთვის; თუ საქმე ეხება პატიმრობაში მყო-ფი არასრულწლოვანი ბრალდებულის განრიდებას, განრიდების საფუძვლით პროკურორისთვის საქმის დაბრუნების მოთხოვნამდე (პატიმრობა არ გამოიციხავს განრიდების გამოყენების შეს-აძლებლობას), უმჯობესია, სასამართლოს წინაშე დაცვის მხარის მიერ ჯერ მოთხოვნილ იქნეს შეფარდებული მკაცრი აღკვეთი ღონისძიების შეცვლა უფრო მსუბუქი აღკვეთი ღონისძიებით ან საერთოდ პატიმრობის გაუქმება. სასამართლო უფლებამოსილია განრიდების გამოყენების მიზნით, მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობით, ასევე საკუთარი ინიციატივით, არასრულწ-ლოვნის საქმე დაუბრუნოს პროკურორს განრიდებისთვის.

განრიდებისა და მედიაციისთვის მიღებული და მოქმედი ლიბერალური სამართლებრივი ნორმების ხარვეზი, შესაძლოა გახდეს ამ ინსტრუმენტის არადანიშნულებისამებრ, შესაბამისი კანონისმიერი საფუძვლის არარსებობის პირობებში გამოყენების ხელშემწყობი. ვგულისხმობ, ამკ-ის მე-15 მუხლის მეორე ნაწილში მოცემულ იმ საპროცესო უფლებების არასრულ წამონათვალს, რითაც სარგებლობს არასრულწლოვანი სისხლის სამართლის საქმისწარმოების ნებისმიერ სტა-დიაზე.

დასაბუთებული ვარაუდის არსებობის პირობებში განრიდების, როგორც სისხლისსამართლე-ბრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმის გამოყენებისას, არასრულწლოვან მოწმეს გადახდის-უნარიანობის მიუხედავად, არ აქვს უფლება გაეცნოს საქმის მასალებს.²⁰ იმ პირობებში, როცა

¹⁸ Commentary on the United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules), United Nations, New York, 1993, pg. 15. <<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/147416NCJRS.pdf>> [12.01.2017]

¹⁹ არასაპატიმრო ზომების შესახებ გაეროს მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), გაეროს რეზოლუცია №45/110 (1990), წესი 5 (სამართალდამცავ ორგანოებს უნდა ჰქონდეთ უფლება შეწყვიტონ სამართალწარმოება სამართალ-დამრღვევის მიმართ, თუ ისინი მიიჩნევენ, რომ საზოგადოების დაცვის, დანაშაულის თავიდან აცილების ან კანონ-ისადმი და დაზარალებულის უფლებების პატივისცემის უზრუნველსაყოფად არ არის საჭირო პროცესის გაგრ-ძელება). დოკუმენტის დედანი (ინგლისურად) იხილეთ <<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>> [11.01.2017]

²⁰ მართალია, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 1682-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, განრიდების სუბ-იექტი სარგებლობს ბრალდებულის ყველა უფლებით, თუმცა ეს პრაქტიკაში განიმარტება ვინროდ და გულისხმობს განრიდების სრულწლოვან სუბიექტს.

ასეთი უფლებით უზრუნველყოფილია განრიდების სრულწლოვანი სუბიექტი, დაუშვებელია, კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებს ჰქონდეთ მათზე ნაკლები სამართლებრივი უფლებები და გარანტიები. კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვები სარგებლობენ იმ ფუნდამენტური პროცესუალური უფლებების სრული სპექტრით, რომლით სარგებლობაც უზრუნველყოფილია სრულწლოვანი პირებისთვის მართლმსაჯულების სისტემაში მოხვედრისას.²¹

მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებამდე არასრულწლოვანს, რომელიც გამოკითხულ იქნა მოწმის სახით და მის მიმართ უკვე არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი შესაძლო დანაშაულის ჩადენის შესახებ, კანონი იძლევა საშუალებას არასრულწლოვანის ბრალდებულად ცნობამდე (სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებამდე) მოხდეს მისი ჩართვა განრიდება-მედიაციის პროგრამაში. ბუნებრივია, თუ არასრულწლოვანი არ იქნება აღჭურვილი საქმის მასალების გაცნობის უფლებით (ვინაიდან სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებამდე იგი არ წარმოადგენს მხარეს), მას არ ექნება შესაძლებლობა გაეცნოს მის წინააღმდეგ არსებულ ინფორმაციას. საქმის მასალების გაცნობის გარეშე განრიდების გაფორმებამ, შესაძლოა მოუსპოს არასრულწლოვანს განრიდების მეორედ (რეალური საფუძლის არსებობის პირობებში) გამოყენების შანსი. საქმის მასალების გაცნობის შემდგომ შესაძლოა გამოიკვეთოს იმ ფაქტებისა და ინფორმაციის არარსებობა ან არასაკმარისობა, რაც უცილებელია დასაბუთებული ვარაუდის, როგორც პირველი მტკიცებულებითი სტანდარტის დადგენისთვის, რომლის არსებობაც განრიდების გამოყენების კანონისმიერ წინაპირობას წარმოადგენს.

არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესებთან გამომდინარე, სასურველია, ამკ-ის მე-15 მუხლის მეორე ნაწილში მოცემულ საპროცესო უფლებების ჩამონათვალს დაემატოს საქმის მასალების გაცნობის უფლება, რაც ეფექტური მექანიზმი იქნება ბრალდების მხარის შესაძლო თვითნებობის თავიდან ასაცილებლად, შესაბამისი კანონისმიერი საფუძლის გარეშე არ იქნეს გამოყენებული არასრულწლოვანის მიმართ განრიდების მექანიზმი. ეს დაცვის მხარეს საშუალებას მისცემს მარტივად გამოიწვიოს ერთმანეთისაგან პროკურორის მიერ განრიდების გამოყენების შესახებ მღებულები თვითნებური გადაწყვეტილება არათვითნებურისაგან, რათა არასრულწლოვანს უსაფუძვლოდ არ წაერთვას განრიდების გამოყენების ერთი შანსი. საქმის მასალების გაცნობის უფლება არ არის გათვალისწინებული არც ამკ-ს 41-ე მუხლში, რომელიც ეხება არასრულწლოვანის გარანტიებს განრიდების გამოყენებისას; ზემოაღნიშნული საფუძვლით, აუცილებელია განრიდების არასრულწლოვანი სუბიექტი სარგებლობდეს ბრალდების ყველა უფლებით, მათ შორის საქმის გაცნობის უფლებით.

არასრულწლოვანის ჭეშმარიტი ინტერესების დაცვა წითელ ხაზად უნდა გასდევდეს მართლმსაჯულების მთლიან პროცესს. არასრულწლოვანები სრულწლოვანებისგან განსხვავდებიან თავიანთი ფიზიკური და გონებრივი განვითარების დონით, ემოციური მდგომარეობითა და განათლების საჭიროებებით. სწორედ ეს განსხვავებები წარმოადგენს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განსხვავებული სისტემის შექმნის საფუძველს და მოითხოვს არასრულწლოვანთა მიმართ განსხვავებულ დამოკიდებულებას.

გაეროს ბავშვის უფლებათა კომიტეტის განმარტებით, არასრულწლოვანის განსაკუთრებული ფსიქოლოგიური და ფიზიკური მდგომარეობა, ემოციური და საგანმანათლებლო საჭიროებები მისი ბრალეულობის ნაკლები ხარისხის უდავო დასტურია და მოითხოვს სრულწლოვანებისგან განსხვავებულ მიდგომას.

„პეკინის წესების“ მიხედვით, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში, უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში მიიღება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესები.²² „საუკეთესო ინტერესის ტესტი“ გულისხმობს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მხრიდან დამსჯელობითი ღონისძიებების მინიმუმამდე დაყვანას და კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის

²¹ Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law - Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, pg.72, (UNODC), United Nations, New York, 2013. < https://www.unodc.org/.../justice-and.../Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf > [03.02.2017]

²² არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მინიმალური სტანდარტული წესები („პეკინის წესები“);

შემდგომი რეინტეგრაციის მაქსიმალურ ხელშეწყობას.²³ „საუკეთესო ინტერესის ტესტი“ ასევე გულისხმობს მოსამართლის მხრიდან იმის გათვალისწინებას, თუ რა შედეგი შეიძლება მოახდინოს სასჯელმა არასრულწლოვანზე და შესაბამისად, შეუფარდოს პროპორციული, არასრულწლოვნის კეთილდღეობასა და განვითარებაზე ნაკლები გავლენის მქონე სასჯელი.

არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებასთან მჭიდრო კავშირშია ინდივიდუალური მიდგომა, რაც გულისხმობს, რომ არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესი უნდა განისაზღვროს ყოველ ინდივიდუალურ შემთხვევაში მისი სპეციფიკური მახასიათებლების, საჭიროებების, გამოცდილების, ოჯახური მდგომარეობის გათვალისწინებით. ასევე მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული არასრულწლოვნის პირადი შეხედულებები მისი საუკეთესო ინტერესის განსაზღვრისას. პროცესის მწარმოებელი პირი ვალდებულია, რომ მართლმსაჯულების პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე, არასრულწლოვნის მიმართ ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღებისას მის მიმართ გამოიჩინოს განსაკუთრებული ყურადღება და მხედველობაში მიიღოს არასრულწლოვნის შემდეგი ინდივიდუალური მახასიათებლები: ასაკი, განვითარების დონე, ცხოვრების, აღზრდის და განვითარების პირობები, განათლება, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ოჯახური ვითარება და სხვა გარემოებები, რაც არასრულწლოვნის ხასიათისა და ქცევის თავისებურებების შეფასებისა და მისი საჭიროებების განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა.

5. არასრულწლოვნის კანონიერი/საპროცესო წარმომადგენლობა

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში დიდი ყურადღება ეთმობა კანონიერი წარმომადგენლის ინსტიტუტს. კანონით გათვალისწინებულია ასევე მისი შეცვლა საპროცესო წარმომადგენლის ინსტიტუტით, ძირითადად საპროცესო მიზნებიდან გამომდინარე, რაც არ შეესაბამება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესებს.

საქმეში ჩართვისას ადვოკატმა ყოველთვის უნდა გადაამოწმოს საპროცესო წარმომადგენლის ჩართვის საფუძველი და უნდა გაარკვიოს, გამოიყენა თუ არა მის ხელთ არსებული ყველა საშუალება გამომძიებელმა კანონიერი წარმომადგენლის ჩასართავად თუ მისი ამგვარი ქმედებები ატარებდა მხოლოდ ფორმალურ ხასიათს. გამოძიების მწარმოებელმა ორგანომ ყველა ღონე უნდა იხმაროს, რომ სწორედ არასრულწლოვნის მშობლები და არა სხვა პირები იქნენ საგამომძიებო მოქმედებებში ჩართული. ამკ-ს 50-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის მიუხედავად, რომელიც ეწინააღმდეგება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესის დაცვის იდეას, მშობელს გამოძიების მწარმოებელი ორგანოსაგან უნდა მიეცეს გონივრული ვადა საგამომძიებო მოქმედებაში მონაწილეობისათვის გამოსაცხადებლად, იმ მიზნით, რომ არასრულწლოვანს, ჰყავდეს მისი ნდობით აღჭურვილი პირი, რათა მან არ განიცადოს ფსიქოლოგიური, ემოციური შოკი.²⁴ ბავშვთა უფლებათა კონვენციის მე-40 მუხლის (ბ) პუნქტის (III) ქვეპუნქტი პირდაპირ მიუთითებს მშობლის ან კანონიერი წარმომადგენლის დასწრებაზე, თუ ეს ბავშვის ჭეშმარიტ ინტერესს არ ეწინააღმდეგება.²⁵

ბავშვის უფლებათა კომიტეტის რეკომენდაციით, მონაწილე სახელმწიფოებმა ცალსახად უნდა უზრუნველყონ საქმისწარმოებაში მშობლისა და მეურვეების მაქსიმალური ჩართულობა.²⁶ კომიტეტის აზრით, ამგვარი ჩართულობის პროცესი უზრუნველყოფს დანამაულის ჩამდენი ბავშვის მნიშვნელოვან ფსიქოლოგიურ და ემოციურ მხარდაჭერას, ამასთანავე, მათ ეხმარება ყვე-

²³ იქვე.

²⁴ შალიკაშვილი მ., მიქანაძე გ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, მეორე გამოცემა, თბ., ფრაიბურგი, სტრასბურგი 2016, გვ 75.

²⁵ ჰამილტონი, ქ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო მითითებები 2011. გვ. 87.

²⁶ ბავშვის უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი №10 (2007); პუნქტი 54.

ლაფერი იცოდნენ თავისი შვილის შესახებ და უკეთ მართონ მომავალში საკუთარი ბავშვის ქცევა.²⁷

თავის მხრივ, საქმეში ჩართვამდე და მის შემდეგაც, მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო-მაც, შესაბამისი წარმომადგენლის გამოყოფამდე, უნდა გაარკვიოს მშობლის გამოუცხადებლობის მიზეზი, თუ რამდენად რეალურად და ობიექტურად არსებობს გამომძიებლის მიერ დასახელებული მშობლის გამოუცხადებლობის ობიექტური გარემოება. აღნიშნულის გარკვევის გარეშე წარმომადგენლის ჩართვა არასრულწლოვნის მონაწილეობით ჩასატარებელ საგამოძიებო მოქმედებებში (მაგ: დაკითხვა), თუნდაც ეს შეესაბამისობაში იყოს კანონის ფორმალურ მოთხოვნებთან, არ იქნება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესებთან თანხვედრაში და ყოველთვის შეამცირებს ამ გზით მოპოვებული ინფორმაციის სანდოობის ხარისხს. ამ ყველაფერმა კი საბოლოოდ შესაძლოა გავლენა იქონიოს როგორც დაკავების კანონიერებაზე, ისე აღკვეთის ღონისძიების სახისა და ზომის შერჩევის საკითხზე.

6. ადვოკატი ცალკეული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისას

ამკ, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, ადგენს ცალკეული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების თავისებურებებს, რომლის თანახმად, ჩხრეკა და სხვა საგამოძიებო მოქმედება, რომელიც გულისხმობს არასრულწლოვნის სხეულის შიგნით შემოწმებას ან მისი სხეულიდან ნივთის ამოღებას, შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ სასამართლოს განჩინებით, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა საფრთხე ემუქრება არასრულწლოვნის ჯანმრთელობას ან სიცოცხლეს. ასეთ შემთხვევაში გამოიყენება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით (112-ე მუხლის მე-5 ნაწილით) დადგენილი წესი; ხოლო ჩხრეკა და სხვა საგამოძიებო მოქმედება, რომელიც გულისხმობს არასრულწლოვნის სხეულის ნაწილობრივ ან მთლიანად გაშიშვლებას, შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ სასამართლოს განჩინებით, აგრეთვე, კანონიერი წარმომადგენლის, ხოლო არასრულწლოვნის სურვილის შემთხვევაში ადვოკატის თანდასწრებითაც, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა არსებობს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 112-ე მუხლის მე-5 ნაწილით გათვალისწინებული გადაუდებელი აუცილებლობა.

ამასთანავე, კანონი ადგენს სპეციალურ წესებს, რომელსაც უნდა დაექვემდებაროს ამგვარი საგამოძიებო მოქმედება. კერძოდ, ის უნდა ჩატარდეს საგამოძიებო ორგანოს საამისოდ სპეციალურად გამოყოფილ ადგილას. საგამოძიებო მოქმედების ჩამტარებელი პირი უნდა იყოს იმავე სქესის, რომელი სქესისაც არის არასრულწლოვანი. რაც შეეხება სხეულიდან ნივთის ამოღებას, ნებისმიერ შემთხვევაში ეს უნდა განხორციელდეს სამედიცინო საქმიანობის ლიცენზიის/წებართვის მქონე დანესებულებაში სერტიფიცირებული, იმავე სქესის ექიმის ან ექთნის მონაწილეობით და კანონიერი წარმომადგენლის, ხოლო არასრულწლოვნის სურვილის შემთხვევაში აგრეთვე ადვოკატის თანდასწრებით. ამასთანავე, საგამოძიებო მოქმედების ჩამტარებელი პირი უნდა იყოს იმავე სქესის, რომელი სქესისაც არის არასრულწლოვანი.

სამუშაო ჯგუფის შეხვედრებისას, რამდენიმე რეგიონში მონაწილეთა მხრიდან დაისვა საკითხი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში უნდა ჩატარდეს თუ არა ღამით²⁸ არასრულწლოვნის დაკითხვა და სხვა საგამოძიებო მოქმედებები.

საკითხის გადაწყვეტისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს როგორც გამოძიების ინტერესები, ისე არასრულწლოვნის ინტერესები. გამომძიებლის მიერ საგამოძიებო მოქმედების გადაუდებელი აუცილებლობიდან გამომდინარე ღამით ჩატარებისას, თუ დაცვის მხარე არ ეთანხმება გამომძიებლის გადაწყვეტილებას და მიაჩნია, რომ არ არსებობს კანონით გათვალისწინებული გადაუდებ-

²⁷ ჰამილტონი, ქ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო მითითებები 2011. გვ. 88.

²⁸ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლის მე-17 ნაწილი.

ბელი აუცილებლობა, ადვოკატს უფლება აქვს შესაბამის საგამოძიებო ოქმზე შენიშვნის დაფიქსირების გზით გამოხატოს თავისი პოზიცია, რაც სასამართლოს მიერ, ადვოკატის პოზიციის გაზიარების შემთხვევაში, ასეთი ფორმით მოპოვებული ინფორმაციის დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობის საფუძველი შეიძლება გახდეს.

დაცვის მხარე უფლებამოსილია სასამართლოს მიმართოს შუამდგომლობით არასრულწლოვანი მონმის დისტანციურად დაკითხვის ან სასამართლო სხდომამდე ბრალდებულის ადვოკატის მონაწილეობით არასრულწლოვანი მონმის დაკითხვის ან დაკითხვის ვიდეოგადაღების შესახებ, რაც მეორეული ვიქტიმიზაციის თავიდან აცილების საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს დაცვის მხარის ხელში. კანონით გათვალისწინებული ეს შესაძლებლობა წარმოადგენს დაზარალებული ბავშვის ეფექტური დაცვის ქმედებით მექანიზმს, რისი წარმატებით გამოყენების შემთხვევაშიც უზრუნველყოფილი იქნება როგორც დაზარალებული არასრულწლოვნის ჭეშმარიტი ინტერესები, ისე ბრალდებულის უფლება საქმის სამართლიან განხილვაზე.²⁹

ყველა საგამოძიებო მოქმედება, როგორც წესი, უნდა ჩატარდეს დღის საათებში. დაუშვებელია ბავშვთა გამოკითხვა და საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება ღამით, გარდა გადაუდებელი შემთხვევებისა. ასეთის არსებობის შემთხვევაში, ბრალდების მხარეს ეკისრება ვალდებულება დაასაბუთოს, თუ რატომაა ეს შემთხვევა გადაუდებელი. სასამართლომ ყურადღება უნდა გაამახვილოს და მოითხოვოს ბრალდების მხარისგან ასეთი დასაბუთება.

კოდექსის 52-ე მუხლის მე-6 ნაწილი კრძალავს არასრულწლოვნის დაკითხვას 22 საათიდან დილის 8 საათამდე, რაშიც, თუ ვიხელმძღვანელებთ ბავშვის საუკეთესო ინტერესის დაცვის სტანდარტით, კანონმდებლის მიერ დიდი ალბათობით ნაგულისხმევია როგორც ყოველგვარი გამოკითხვა-დაკითხვის, ისე ზოგადად საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების დრო, გარდა სახელის, გვარის, მისამართის და მშობლების ვინაობის შესახებ ინფორმაციის გამოკითხვისა, რასაც ძალიან მცირე დრო სჭირდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ბრალდების მხარე ვერ დაასაბუთებს გადაუდებელი აუცილებლობის საფუძველს, დაცვის მხარეს აქვს უფლება, თავისი მოსაზრება (პროტესტი) პრეტენზია დააფიქსიროს საგამოძიებო მოქმედების ოქმზე შესაბამისი შენიშვნის გაკეთებით.

ამკ იცნობს მხოლოდ სს საპროცესო კოდექსის 112-ე მუხლით გათვალისწინებულ ზემოაღნიშნულ შემთხვევებს და მოქმედებს მხოლოდ ჩხრეკის და სხვა ისეთი ცალკეული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისას, რომელთა ჩატარების პროცესი გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება (ამკ – 53-ე მუხლი). გადაუდებელი აუცილებლობის გამო პირადი ჩხრეკა/დაკავება ძირითადად ხდება არასტანდარტულ სამუშაო პირობებში, დანაშაულის შესახებ ინფორმაციის მიღებისთანავე, დაუყონებლივ, რა დროსაც ხშირ შემთხვევებში, ფიზიკურად შეუძლებელია სასამართლოს შესაბამისი განჩინების მოპოვება.

სხვა საგამონაკლისო შემთხვევებს ამკ-ი არ ითვალისწინებს, რითაც ხაზს უსვამს არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების პრიორიტეტულობას და მას ყველაზე მაღალ დონეზე მდგომ პრინციპად განიხილავს.

7. არასრულწლოვნის საქმის სასამართლოში განხილვა

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ახალი კოდექსი პროცესის მწარმოებელს ავალდებულებს, რომ მის საქმესთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების გამოტანა მოხდეს გაჭიანურების გარეშე კომპეტენტური, დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ. კოდექსი მოითხოვს, რომ სასამართლომ საქმეთა განხილვის რიგითობის განსაზღვრისას უპირატესობა მიანიჭოს კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანთა საქმეებს, არ დაუშვას საქმის განხილვის გაუმართლებელი გაჭიანურება და საქმე განიხილოს სწრაფად და სამართლიანად.

სასურველია, საქმის სამართლიანი განხილვის კონტექსტში, არასრულწლოვანთა საქმეები და

²⁹ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, მუხლი 6, ნაწილი 1/დ.

მასთან დაკავშირებული საჩივრები ზემდგომი ინსტანციების მიერ განიხილებოდა დასაშვებობის კრიტერიუმების გარეშე ყოველმხრივ და სრულად, თუნდაც ზეპირი მოსმენის გარეშე, რაც ხელს შეუწყობს, ერთი მხრივ, არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების დაცვას და მეორეს მხრივ, განავითარებს სასამართლო პრაქტიკას არასრულწლოვანთა საქმეებზე.

მულტიდისციპლინური უწყებათაშორისი ჯგუფის რეგიონალური შეხვედრებისას, მონაწილეთა მხრიდან დაისვა საკითხი, როგორ რეჟიმში უნდა გაგრძელდეს საქმის განხილვა იმ არასრულწლოვნის მიმართ, რომელიც გამოძიების წარმოების დროს იყო არასრულწლოვანი და საქმის სასამართლოში განხილვისას სრულწლოვანი გახდა?

მონაწილე მხარეებს შორის იყო აზრთა სხვადასხვაობა. მოსამართლეთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ საქმის განხილვა უნდა გაგრძელდეს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსით დადგენილი წესის შესაბამისად (სპეციალიზაცია, სავალდებულო დაცვა, დახურული სხდომა და ა.შ.), ხოლო ნაწილი თვლის, რომ მას, როგორც სრულწლოვანს, ეზღუდება გარკვეული უფლებები (თავი დაიცვას პირადად, გაიხსნას სასამართლო სხდომა, არ ჰყავდეს კანონიერი წარმომადგენელი და ა.შ.).

პროკურატურის წარმომადგენლებს ცალსახად მიაჩნიათ, რომ საქმის სასამართლოში წარმართვისას ბრალდებული თუ უკვე სრულწლოვანი გახდა, მის მიმართ საქმის განხილვა უნდა დაიწყოს ან დაწყებული გაგრძელდეს, როგორც სრულწლოვნის საქმე სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით, ვინაიდან ამკ-ს მე-3 მუხლის მეხუთე ნაწილის თანახმად, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესი არის არასრულწლოვნის მონაწილეობით წარმოებული სისხლის სამართლის საქმის სასამართლოში განხილვა. თუმცა საკითხის ამ ფორმით გადანყვეტამ შესაძლოა დააზიანოს არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესები და უმჯობესია, საკითხი გადაწყდეს ინდივიდუალურად, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნის ქვეშაირი ინტერესებიდან გამომდინარე.

ადვოკატი, რომელიც უფასო იურიდიულ მომსახურებას უწევს არასრულწლოვანს, რომელსაც სასამართლოში საქმის განხილვისას ან განხილვამდე შეუსრულდა 18 წელი, მოქმედებს საქართველოს კანონმდებლობის და ადვოკატის პროფესიული ეთიკის³⁰ ნორმების შესაბამისად. იგი განუმარტავს თავის დაცვის ქვეშ მყოფს დაცვის უფლების არსს და დასაცავი პირის სურვილის შემთხვევაში, კვლავ გააგრძელებს მისი ინტერესების დაცვას საერთო წესების დაცვით. ეს პრობლემა არ დგას მაშინ, როცა ადვოკატი დაცვას ახორციელებს საკონტრაქტო ურთიერთობის საფუძველზე.

8. არასრულწლოვნის სასჯელის მიზანი, ნასამართლობა

კანონის თანახმად, არასრულწლოვნისთვის დანიშნული სასჯელის მიზანს პირის რეაბილიტაცია და საზოგადოებაში რეინტეგრაცია წარმოადგენს, რაც გათვლილია საზოგადოების გრძელვადიან პერსპექტივაზე, რათა კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვი საზოგადოებას დაუბრუნდეს საზოგადოებაში დამკვიდრებული დადებითი ღირებულებების მქონე კანონმორჩილ პიროვნებად.

ამ მიზანს ემსახურება არასრულწლოვნის ნასამართლობის გაქარწყლების განსხვავებული პირობები. არასრულწლოვანს ნასამართლობა გაქარწყლებულად ჩაეთვლება სასჯელის მოხდისთანავე, ხოლო პირობითი მსჯავრის შემთხვევაში – გამოსაცდელი ვადის გასვლისთანავე. ნასამართლობის დაუყოვნებლივ გაქარწყლება მნიშვნელოვნად ამცირებს მის მიერ დანაშაულის განმეორების რისკს და უდავოდ ხელს უწყობს პირის რეაბილიტაცია/რესოციალიზაციას. ეს შედეგადაც აღარ იმოქმედებს, თუკი პირი კვლავ ჩაიდენს დანაშაულს. მიუხედავად პრაქტიკაში გამოთქმული აზრთა სხვადასხვაობისა, ამკ-ს მე-12 მუხლის მეორე ნაწილის პირველი წინადადების ფრაზა „კვლავ ჩაიდენს დანაშაულს“ უნდა განიმარტოს, როგორც „კვლავ ჩაიდენს დანაშაულს

³⁰ ადვოკატთა პროფესიული ეთიკის კოდექსი, თავი II, მუხლი 8.

სასჯელის მოხდის პერიოდში ან პირობითი მსჯავრდებისას – გამოსაცდელი ვადის გასვლამდე“. ნებისმიერ შემთხვევაში, თუ არასრულწლოვანმა ისე მოიხადა სასჯელი ან პირობითი მსჯავრდებისას, გამოსაცდელი ვადა, რომ ამ პერიოდში დანაშაული არ ჩაუდენია, ის ნასამართლობის არმქონედ ითვლება (ამკ-ს მე-12/1). მე-12 მუხლის მეორე ნაწილი გამოიყენება, თუ მან სასჯელის მოხდის პერიოდში ან გამოსაცდელი ვადის გასვლამდე კვლავ ჩაიდინა დანაშაული. ასეთ შემთხვევაში არასრულწლოვნის ნასამართლობის გაქარწყლებისთვის შემოთავაზებულია განსხვავებულად შემცირებული ვადები.

ინფორმაცია არასრულწლოვნის ნასამართლობის შესახებ მიჩნეული უნდა იყოს როგორც კონფიდენციალური და არ უნდა მოხდეს არასრულწლოვნის პერსონალური მონაცემების რაიმე სახით გამჟღავნება ან გამოქვეყნება, გარდა „პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. ხოლო 16 წლის ასაკს მიღწეული არასრულწლოვნის პერსონალური მონაცემები, გარდა „პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა, შეიძლება გამჟღავნდეს ან გამოქვეყნდეს მხოლოდ მისი და მისი კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობით და თუ მათი გამჟღავნება და გამოქვეყნება შეესაბამება მის საუკეთესო ინტერესებს.

არასრულწლოვნის პირველი მსჯავრდების შემთხვევაში, მოსამართლე უფლებამოსილი ხდება არასრულწლოვანს დაუნიშნოს კანონით გათვალისწინებულ ზღვარზე ნაკლები ან სხვა უფრო მსუბუქი სასჯელი, თუ მის მიმართ წარსულში არ ყოფილა გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენი და სახეზეა შემამსუბუქებელ გარემოებათა ერთობლიობა, რის გამოც მიზანშეწონილია კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა. თუმცა, ამ საკითხთან დაკავშირებით დავას იწვევს ისეთი შემთხვევა, როცა წარსულში, მართალია, გამოტანილია არასრულწლოვნის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენი, მაგრამ გაქარწყლებულია ან მოხსნილია ნასამართლობა საერთო წესით. ასეთ შემთხვევაში საკითხი გადაწყდება ნასამართლობის მოხსნის ან გაქარწყლების საერთო წესების დაცვით, ვინაიდან მოქმედი წესი მეტად შეესაბამება ბავშვის ქვამარიტ ინტერესს და წარსულში გამამტყუნებელი განაჩენის ზოგადად არსებობა (იმ პირობებში, როცა არასრულწლოვანს დანაშაული არ ჩაუდენია სასჯელის მოხდის პერიოდში ან გამოსაცდელი ვადის გასვლამდე, ანუ „არ ითვლება ნასამართლევად“) არ იქნება დამაბრკოლებელი გარემოება სასამართლოს მიერ კანონით გათვალისწინებულ ზღვარზე ნაკლები ან სხვა უფრო მსუბუქი სასჯელის გამოყენებისთვის.

დასკვნა

მიუხედავად იმისა, რომ მულტიდისციპლინური ჯგუფების შეხვედრებისას მიღწეულ ზემოხსენებულ შეთანხმებებს და დათქმებს არ აქვს კანონის ძალა, იგი მნიშვნელოვანია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის ბავშვის საუკეთესო ინტერესების შესაბამისად განხორციელებისთვის.

წარმოდგენილ სტატიაში დაცვის მხარის თვალთ დანახული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული ინოვაციური საკითხების განხილვისა და მისი გადაჭრის გზების შემოთავაზების მიზანია არასრულწლოვნის საპროცესო უფლებების შესახებ სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლება და იმ პრობლემების გაშუქება, რასაც ადგილი ჰქონდა კოდექსის მოქმედების მცირე პერიოდში და შესაძლოა, კვლავ ჰქონდეს ადგილი პრაქტიკაში დაცვის უფლების განხორციელებისას.

მულტიდისციპლინარულ უწყებათაშორის ჯგუფებში არსებული აზრთა სხვადასხვაობა, მიუხედავად მათი მონაწილეობის საერთო მიზნისა (გამოვლენილ იქნეს ამკ-ს აღსრულების პროცესში წარმოქმნილი ხარვეზები და უწყებებს შორის ჩამოყალიბდეს ერთიანი ხედვა ამ გამომწვევ-

ბის საპასუხოდ), ცხადყოფს, რომ არსებობს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის ხარვეზებით წარმართვის საფრთხე, რამაც შესაძლოა მნიშვნელოვნად დააზიანოს არასრულწლოვნის ინტერესები.

ამკ-ს მუხლობრივი განხილვის, მათი ანალიზის შედეგად, ნათელია კანონმდებლის ნება, მართლმსაჯულების მთელი პროცესის განმავლობაში არასრულწლოვნის უპირატესი ინტერესების ხარისხიანად დაცვის პრიმატის შესახებ, რაც უდავოდ მისასაღმებელი ფაქტია და გვაძლევს იმედის საფუძველს, რომ აღნიშნული წესების დაცვით უზრუნველყოფილი იქნება არასრულწლოვნის ქეშმარიტი ინტერესებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის/უსაფრთხოების დაცვა.